

ACC. N:R. 5925

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Östergötland
Härad: Kinds
Socken: Horn
Uppteckningsår: 1939
Upptecknat av: Gunnar Hobrok
Adress: Hälselohr
Berättat av: Gustav Karlsson
Född år 1880 i Hylkinge sn. (ö.g.)

Tumehäll:

Tjärbränning
Ortnamn.

sidan.

1-14

15.

Skriv endast på denna sida!

(15 sidor)

ACC. N:R. 5925

Landskap: Östergötland. Upptecknat av: Gunnar Hobroh
Härad: Kinda Adress: Håsselholm
Socken: Horn. Berättat av: Gustav Karlsson
Uppteckningsår: 1939 Född år i

1.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Tjärbränning.

Sagesmannen Gustav Karlsson
ber vid platsen för en gammal, nu
helt rivet säg, varför stället heter
"Sägarstugan".

Tjårdalen, som finns strax invid Sägar-
stugan" är av den i orten vanliga runda
sorten, diameter ca 4 m. Från mitten av
botten går (under till) en stock med rännor
i bildande avlopp för den franska
tjärn. När avloppsstocken går ut, är jor-
den på ett stycke bortskallad helt och
hållet in under dalen. Schaktet är ca 1 m.
brett ute under dalens yterkant, och smal

Skriv endast på denna sida!

5925

ACC. N:R.

Landskap:

Östergötland.

Upptecknat av:

Gunnar Hobroch

Härad:

Skive.

Adress:

Härsleholm

Socken:

Korn.

Berättat av:

Gustav Karlsson

Uppteckningsår:

1939.

Född år

i

L
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

nar något inmät. Det hålles uppe av stöchar,
och själva dalen vilar ett stycke på ett golv
av bräder lutande lagom såsom dalens andra
kanter inmät botten. Schaktets främre,
vidaste öppning, eller avloppets öppning,
framme i kanten av en 60 cm. djup grop,
kallas "bröstet". Höjden från avloppet
till dalens övre kant är 1 m. Avloppet
skjuter ut ca 85 cm. utom bröstets kant.
Därunder är plats för en turua eller dy-
likt att samla upp tjäran i.

Hitt i botten av dalen, där det nu-
mera är murat med tegelsten, finns ett
hål, över vilket en större grästen lägges.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N.R. 5925
Landskap: Östergötland Upptecknat av: Gunnar Hobro
Härad: Kindal Adress: Slässhölen
Socken: Flora Berättat av: Gustav Karlsson
Uppteckningsår: 1939 Född år _____ i _____

Denne sten vilar emellertid på fyra stichor,
i detta fall fyra järnstenar, grova, som
ästadkomma luftmellanrum uppifrån
och ner under stenen. Se skiss sid. 6!

Tjärveden, "tyret", består mest av
stubbar, som tas upp året innan. Tjärnan
bränner man sedan man har vårdat eller
lite före midsommar. Om tyret är riktigt
torrt blir det inget "jär" (vatten), men blir
det något, så kan tjärnan dela sig själv
om den får stå.

Botten och sidorna av dalen täckas
med gräs eller paff/tärpapp?). Övanså
stenen i dalens botten legges nu en

Skriv endast på denna sida!

5925

ACC. N:R.

Landskap: ÖstergötlandUpptecknat av: Gunnar HobroHärad: KindaAdress: HässelholmSocken: HornBerättat av: Gustav KarlssonUppteckningsår: 1939

Född år _____ i _____

4
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Del tjärvirke. "Tyret" har på förhand
huggits upp i småved av stubbarna och
renbjörts. Lagret på botten lägges i fot
högt. Sedan stänges löst i mitten en stol-
pe, "kärning"; denna dras bort sedan da-
len fylles, så bildas ett lodrätt hål ner i
veden, varifrån man sedan eldar. Därefter
(medan alltjämt "kärningen" står kvar) fylles
dalen efterhand från botten uppåt ut-
med bänterna med "tyre" / se skiss/.

Ovanpå tyret lägges grauris och så stybb
på.

Man tändar på två sätt: antingen
tändar man i kanten^{x)} och i så fall har
x) ej grauris o. stybb ända ut i kanten av dalen.

ACC. N:R. 5925

Landskap: Östergötland Upptecknat av: Gunnar Hobroh
Härad: Kinda Adress: Häppleholm
Socken: Hörn Berättat av: Gustav Karlsson
Uppteckningsår: 1939 Född år i

5
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

man en del ved över tyret, såsom bränsle.
Eller också händer man i hålet mitt i
dalen, som bildas om man drar bort "kärning"
stöcken. Här lägges då jordtorvar kring samt
sedan man tänt en tiorva över hålet.

Man har 3 små fothål, när man eldar,
de kan öppnas som man vill och i förhål-
lande till vinden. Där vinden ligger på, dit
vill ju elden sprida sig.

Denne senare metod, med tändering
i mitt hålet efter "kärningen" samt med
fothålen, synes lagesmannen använda
mest.

Tjändalen får i regel brinna $1\frac{1}{2}$ - 2 dygn

ACC. N:R. 5925

Landskap: Östergötland

Härad: Rindö

Socken: Storn

Uppteckningsår: 1939

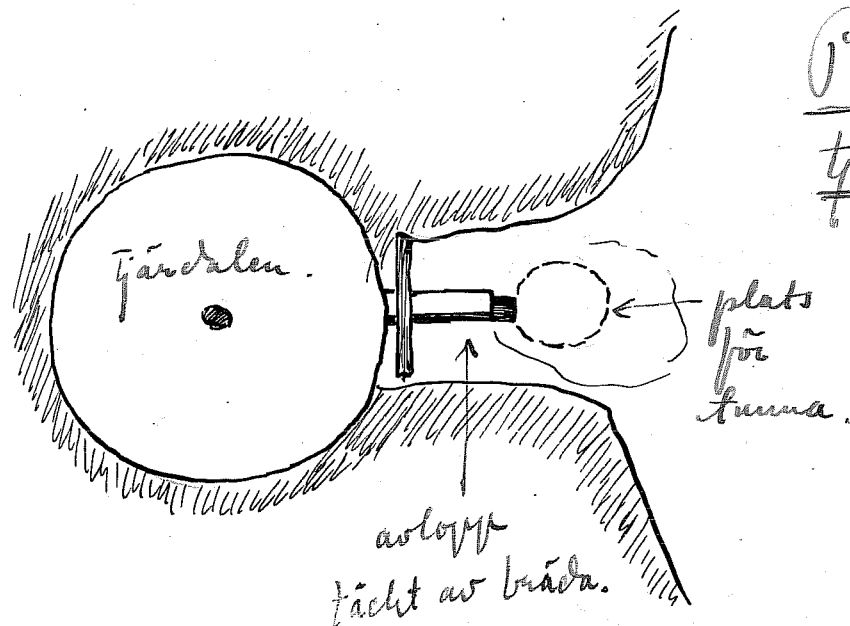
Upptecknat av: Gunnar Hobro

Adress: Hässelholm

Berättat av: Gustav Karlsson

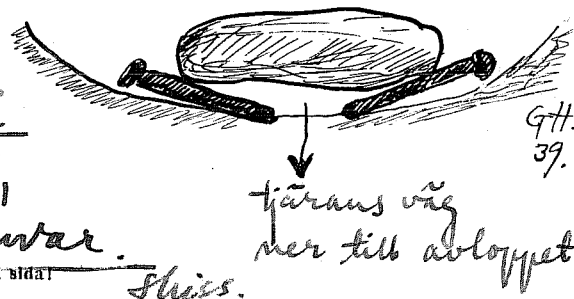
Född år _____ i _____

6
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Planskiss av
färdalen G.H. 1939

Stenen på
dalens botten,
vilas på skruvar.
Skriv endast på denna sida!

Shiss.

5925

ACC. N.R.

Landskap: Östergötland

Upptecknat av: Gunnar Holm

Härad: Kinda

Adress: Hälselöken

Socken: Horn

Berättat av: Gustav Karlsson

Uppteckningsår: 1939

Född år

i

7.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"kärning".

Tjardal.

bröst.

avlopp

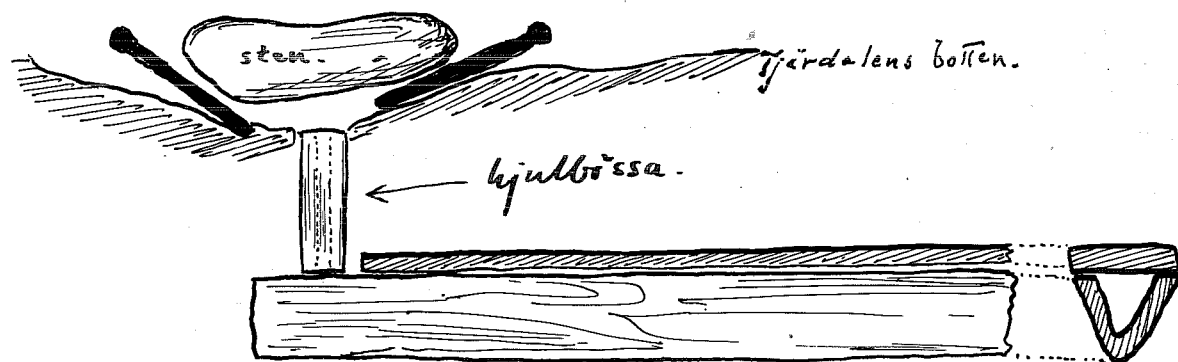
Tjardalens fykande
med "tyret". Skiss.

Tjardalen i längd-
genomskärning. Skiss.
G.H.-39.

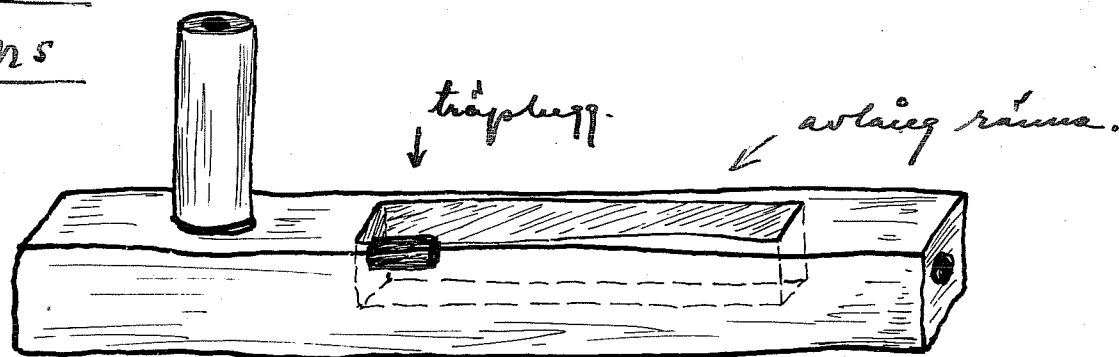
ACC. N:R. 5925

Landskap: Östergötland. Upptecknat av: Gunnar Hobro
 Härad: Kiinda. Adress: Härselsholm
 Socken: Horn. Berättat av: Gustav Karlsson
 Uppteckningsår: 1939. Född år i

8.
 LUNDS UNIV.
 FOLKMINNES-
 ARKIV

Two methods
for tjärans
avlopp.

Slisser: S.H.-39.

5925

ACC. N:R.

Landskap:

Östergötland

Upptecknat av:

Gunnar Hoberg

Härad:

Kinda

Adress:

Hässelholm

Socken:

Norn

Berättat av:

Gustav Karlsson

Uppteckningsår:

1939

Född år

i

9.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Den brukar ge ca 120 kannor tjära i en bränning, dessutom får man ju som rest träkol, det blir ca 1 lärt.

Tjäran såldes till traktens bönder.

För tjärens avlopp kan två olika anordningar göras. Se skisser sid. 8.

På den övre av skisserna har man under stenen i dalens botten placerat en hjulböss från ett vagaskjul, varigenom tjäran först rinner ner. Den kommer då ner i en i genomskärning trekantig, urholkad ränna av trä som utom just vid hjulbössan är nog täckt av en långgäende bräda längs hela översidan. Genom

Skriv endast på denna sida!

5925

ACC. N.R.

Landskap: ²Östergötland.

Upptecknat av: Gunnar Nobro

Härad: Kinda.

Adress:

Hälsjöholm

Socken: Horn.

Berättat av:

Gustav Karlsson

Uppteckningsår: 1939.

Född år

i

10

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

denna anordning rinner alltså den bildade tjäran ut. För att få rätt kring hjullössan brukar man klena murning i kring den samma.

Det är denna anordning som Karlsson använder i sin här avbildade tjärda. Han har tagit undan stenen i dalens botten mitt och i det lilla avloppshålet där sitter, till skydd tills en annan användning av dalen igen, en träpinne lodrät. Se på fotona!

Den andra metoden för tjärans avrinnande är följande: från hålet under stenen i dalbotten leder rakt ner ett genomborrat stockstycke, rätt kort. Det slutar i

Skriv endast på denna sida!

5925

ACC. N:R.

Landskap: Östergötland.

Upptecknat av: Gunnar Hobro

Härad: Kinda.

Adress: Hålsjöholm

Socken: Horn.

Berättat av: Gustav Karlsson

Uppteckningsår: 1939.

Född år

i

11.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ett därför avpassat runt hål nära ena änden av den långa horisontella avrinningsstocken. Denna stock, som är fyrkantig i genomskärning, har från den korta lodräta nedledarens ände först ett smalt borrarat hål, ut i ett längre stycke öppen ränna (som kan övertäckas med en bräda). I borrhiningens ände i rännan sättes en plugg tills vidare, av trä! Rännans andra ände slutar en bit före storstens ände med ett kompakt parti, som blott genombröts av ett nytt likartat borrhål, som för ut i den undertill väntande tjärtnan, en holk med träband. Nyss omtalade plugg behålles i så länge tills

Skriv endast på denna sida!

5925

ACC. N:R.

Landskap: Östergötland

Upptecknat av:

Härad: Kinda

Adress:

Socken: Horn

Berättat av:

Uppteckningsår: 1919

Född år

i

12

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

den ordentliga, tjocka tjäran kommer. Det får därför öppnas försiktigt och blott såsmåningom på sluggen.

Sagesmannen känner även till den enkla metoden att bränna tjära i en ugn och använda gryta, det har gjorts mycket på det sättet mest hos mindre jordbrukare, som inte hade så stora möjligheter.

Tjäran användes särskilt mycket till skor smörja, då den blandades med "svinsmitt" (3) taljete.

Tjårdalar anlades när man hade nära

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5925

Landskap: Östergötland

Upptecknat av: Gunnar Hobro

Härad: Kinda

Adress: Hässleholm

Socken: Horn

Berättat av: Gustav Karlsson

Uppteckningsår: 1939

Född år i

13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

till stubbar. Förr fanns mycket av tjärdalar,
och man körde till Västerwik och sålde.

Beskrivning till fotona, sid. 14:

1. Tjärdalen, sett uppifrån fr. kanten. Obs. pinnen i bottenhålet!
2. Tjärdalens avlopp: "bröstet" och avloppsrännan.
3. del av tjärdalens sidoyta.
4. avloppsrännan.
5. del av tjärdalens sidoyta. Obs. pinnen i bottenhålet!
hålet nära kanten t.h. är ner-
trampat av en ko!
6. Schaktet in under dalen, med "bröstet".

Skriv endast på denna sida!

5925

ACC. N:R.

Landskap: *Östergötland*Härad: *Kivoda*Socken: *Horn*Uppteckningsår: *1939*

Upptecknat av:

Adress:

Berättat av:

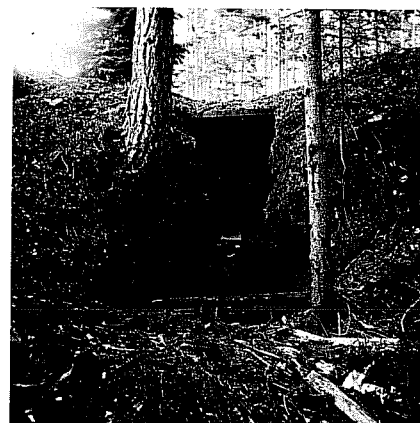
Född år

Gunnar Hobrok
*Hässelholm**Gustav Karlsson**1880* i *Hjehlinge sn.*

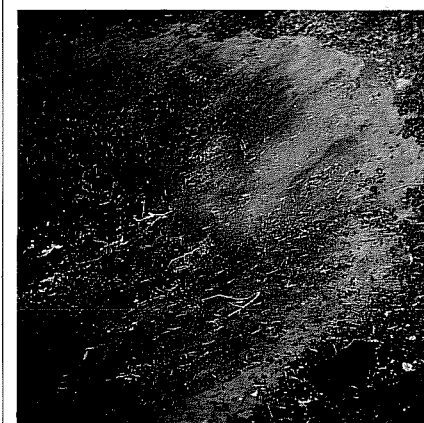
14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

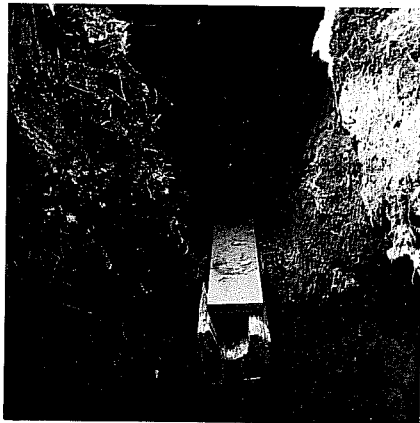
1.

2.

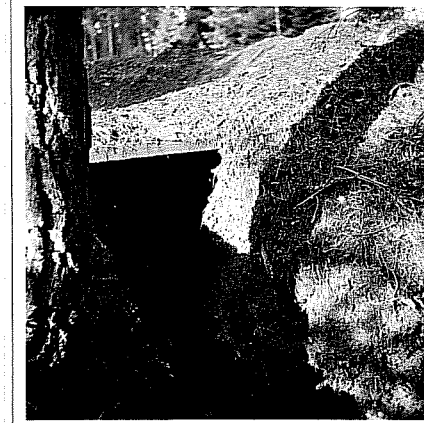
3.

4.

5.

6.

A.-B. GRAHNS BOKTR., LUND

Skriv endast på denna sida!

Negativ I: 5: 8

Foto: G. Hobrok
1939

Landskap: Östergötland Upptecknat av: Gunnar Hobro
 Härad: Kindla Adress: Hässelholm
 Socken: Horn Berättat av: Gustav Karlsson
 Uppteckningsår: 1939 Född år i

Ortnamn

Stället, där sagesmannen bor, kallas som nämnt (sid. 1) "Sägarstugan" efter en där invid belägen, men nu rivet säg. Av ohänt anledning kallas det också "Kula".

På andra sidan landsvägen (mot N.), alltså ungefär i väster ligger några höjder och kullar, som kallas "Kanonkullarna", enligt påstående på grund av någon händelse i ett krig med danskarna.